

נדרי שגגות / כה:

א. שיטות הראשונים בביאור המשנה

המשנה (כה): עוסקת בדין נדרי שגגות, ומביאה ב' מקרים לנדרי שגגות:

א. "אם אכלתי ואם שתיתי", ונזכר שאכל ושתה.

ב. "שאני אוכל ושאני שותה", ושכח ואכל ושתה.

בב' מצבים אלו הנודר אין צריך התרה לנדרו ומותר מאיליו.

ובביאור המשנה נחלקו הראשונים: דעת הר"ן שפירשה המשנה ב' סוגים שונים של נדרי שגגות: מצב א': שגגה בשעת הנדר. מצב ב': שגגה בשעה שהנדר ראוי לחול (אע"פ שבשעה שהוציא את הנדר מפיו לא היה שוגג), זאת אומרת שעת התנאי¹.

לעומתו סובר הריטב"א, שאמנם עוסקת המשנה בב' מצבים שונים של נדרי שגגות: במצב א' כדפירש הר"ן, ובמצב ב' גרס הריטב"א: "קונם שאני אוכל ושותה, ושכח ואכל ושתה".

מדבריו משמע², שפירש את הסיפא לא על התנאי אלא על מעשה העבירה (על הנדר) עצמו.

וכן נראה מדברי הרמב"ם (שבועות ג, ו) שכתב: "שבועות של שגגות כיצד... ואם שבועת שקר היא, כגון שנשבע שלא אכל ונזכר שאכל או שנשבע שלא יאכל ושכח ואכל".

כמקרה שני הביא הרמב"ם מקרה של שכחה בשעת מעשה העבירה על הנדר, ולא בשעת התנאי. וביותר מפורש בדבריו כהרמב"ם (שם ד, טז-יז) שכתב וז"ל:

"שבועה שלא אוכל כיכר זו הגדולה אם אכלתי כיכר זו הקטנה, ושכח תנאי זה בעת שאכל הקטנה ואח"כ אכל הגדולה במזיד, חייב".

ושם בהל' יז עסק במקרה ההפוך כאשר זכר בשעת אכילת התנאי ושכח בשעת אכילת האיסור (את תנאו ואיסורו), הכיכר הנדורה עצמה, פטור.

לכאוי' חזינן להדיא בדברי הרמב"ם, ששגגה בשעת התנאי לא מועלת לפוטרו מנדרו. לעומת זאת, שגגה בשעת האיסור מועילה לפוטרו מנדרו.

אכן ה**ראב"ד** שם, בב' ההלכות השיג על הרמב"ם וכתב שבנוסחאות שלפנינו בגמ' כתוב אחרת³. ויסוד מח' באופן פשוט נעוץ בגירסאות הגמ' בשבועות (כח.): דהרמב"ם וסיעתו גרסו כגירסא המופיעה לפנינו:

¹ יתכן ובכ"מ המדד הוא שעת חלות הנדר, רק שבנדר לשעבר שעת חלות הנדר היא שעת הדיבור.

² אמנם לקמן (כו.) בסוגיא דנרי אונסין כתב הריטב"א שפטור ד'האדם שבועה' שייך בנודר או נשבע לעשות, וז"ל: "שאינן חלות שבועתו עד שעת מעשה". ובפשטות משמע שעוסק בתנאי, דאל"ה החלות קודמת אפי' למעשה, ובכל זאת קיים פטור של 'האדם בשבועה'. וכ"כ להדיא הריטב"א שבועות (כח. ד"ה אמר רבא), וצ"ב. [ועי' בהערה הבאה].

³ אמנם, צ"ב על ה**ראב"ד** שהשיג ע"ד הרמב"ם בדבריו (ד, טז) אך לא השיג על דבריו (ג, ו).
ובמילואים על הריטב"א (הוצ' מוסה"ק) כתב ליישב, ותו"ד: לחלק בין מקרה שבשעת העבירה על השבועה שכח כלל משבועתו ששם מודה ה**ראב"ד** לרמב"ם, לבין מקרה שהיה זכור לשבועתו אך שכח שאכל את הכיכר של התנאי (ששם פליג על הרמב"ם). ועפ"ז רצה שם לחדש בדעת

"אמר רבא שבועה שלא אוכל כיכר זו (איסור) אם אוכל זו (תנאי) ואכל את הראשונה בשוגג והשנייה במזיד - פטור, ראשונה (איסור) במזיד ושנייה (תנאי) בשוגג - חייב".

וע"כ פסק דהיכא דלא זכור בשעת האיסור פטור, והיכא דזכור בשעת האיסור, אע"פ שאינו זכור בשעת התנאי- חייב.

לעומתו, הר"ן וסיעתו גרסו בדברי רבא בהיפך וע"כ סברו דהיכא דלא זכור בשעת התנאי פטור, והיכא דזכור בשעת התנאי, אע"ג דלא זכור בשעת האיסור - חייב⁴. (נחלקו איזו כיכר היא הראשונה, כיכר האיסור או התנאי).

שיטה נוספת בראשונים הינה דעת רש"י (בסוגיא בשבועות, וביארו שם הר"ן בחידושו), שבדברי רבא אין זה משנה איזה כיכר היא הראשונה, וז"ל:

"דודאי בשעת מעשה ראשון הוא חלות השבועה בין שהיה תנאי בין שהיה איסור, ואי מעשה הראשון במזיד חלה שבועה עליו, ואי בשוגג לא חלה עליו שבועה כלל"⁵.

וממשיך הר"ן לבארו:

"משום דבעינן דבאותה שעה שמתחיל עליו החיוב להיזהר מאותו דבר שנשבע עליו שהא ליבו עליו" וכו'.

אמנם דברי רש"י צ"ב, מפני שאם נאמר שהכיכר שאכל ראשונה זה את כיכר האיסור, א"כ הרי כל הסיבה שנאסר עכשיו הינה מחשש שמא יאכל את הכיכר השנייה⁶, ומדוע ששעת חלות איסור תהיה משמעותית, וצ"ב.

ובדעת הר"ן, אם נניח בפשטות שקיום התנאי הינו הסרת מונע מהנדר, א"כ צ"ב מהיכא תיתי שיש צורך בדעת בשעת אכילת התנאי⁷.

וצריך לומר, שכאשר מתנה האדם תנאי מראה הדבר שעדיין לא גמר בליבו לנדור, ולכן תולה הדבר בתנאי ומאפשר לעצמו אפשרות לא להיכנס לנדר, וע"כ אם לא זכור בשעת התנאי עצמו א"כ מעולם לא הייתה אצלו גמירות דעת שלימה לנדור, ע"כ חשיב נדרי שגגות דחסר כאן בדין 'האדם בשבועה'.

ולכאוי עפ"י ניתן **לבאר את שיטת רש"י** הנ"ל, דהוקשה לנו בדבריו שהרי כל האיסור הינו מדרבנן ולא מעצם איסור הנדר. אמנם, עפ"י הנ"ל מבואר דאם כל החיסרון הינו מצד גמירות דעת, א"כ כאשר חלה עליו חלות איסורית כל שהיא מכוח הנדר סבר רש"י שגילה דעתו דניחא ליה בנדר, מזה שלא מנע זאת, וע"כ לא משנה איזו כיכר קדמה.

וניתן לבאר באופן נוסף על פי החקירה בגדרי תנאים, האם התנאי הוא מעכב בלבד דהנדר חל, ובקיום התנאי כך מוסר המונע שרביץ עד עתה על הנדר, או דלמא שעד קיום התנאי, הנדר כלל לא חל⁸:

הריטב"א שאכן גר' בשבועות (כתב). כשא"ר דפליגי על הרמב"ם, (וכשיטתו בשבועות), וע"כ בשגגה בתנאי ג"כ מודה דאיכא פטור ד'האדם בשבועה', אמנם גבי המעשה מודה לרמב"ם היכא דשכח שבועתו לגמרי שיש את הפטור הנ"ל, ומיושב משה"ק בהערה הקודמת בדברי הריטב"א. [אמנם כתב שהדברים מחודשים, ולא מצינו שיטה כזאת להדיא בראשונים, אלא או דקאי ('האדם בשבועה') על שעת התנאי, או על שעת מעשה העבירה על השבועה].

⁴ ומפורש הדבר להדיא בדברי הר"ן (שם יא: בדפיו), שכתב וז"ל: "פירוש ההיא דתנאי קרי ראשון שכך הייתה סדור שבועתו אם אוכל זו לא אוכל זו... שחלות שבועה זו בשעת אכילת התנאי היא ובאותה שעה כבר הוא שכוח" וכו', עיי"ש בתוס' מה שהק' עליו ועוד.

⁵ ועיי"ש שהסביר את לשון דברי רבא שנקט כן לענין קרבן, דשם בעינן שגגה בכיכר של האיסור- הנדר, אך לענין חלות השבועה בעינן בזמן המעשה הראשון.

⁶ ונתון הדבר במחלוקת האמוראים לעיל (יד: אע"פ שנפסק שם שאסור, מ"מ לכאן כל איסור זה מדרבנן.

⁷ והיה ניתן לומר שכך נאמרה גזה"כ של 'האדם בשבועה', אף על שעת התנאי, אמנם הדבר דחוק, דגם ע"ז ניתן לשאול מהכ"ת להא.

דהר"ן⁹ למד שהתנאי הינו חלק מהחלות ועד קיום התנאי לא חל הנדר בשלימות, וע"כ ממילא הואיל ושעת החלות משמעותית, מובן הדבר מדוע יש צורך בדעתו בשעת התנאי.

ואף אם נאמר שהתנאי הוא סה"כ מונע, יתכן וניתן לומר שלמרות שאינו חלק מהנדר, עכ"ז הואיל ונדר ע"ד זה נוצר חיסרון בדין 'פיו וליבו שווין'.

אמנם, בדעת הרמב"ם וסיעתו יש להעיר מלשונות המשנה בפרקנו. דבריש פרקין אמרה המשנה: "די נדרים התיירו חכמים", ולכאוי אם נאמר דבכלל נדרי שגגות נכלל גם בשגג במעשה, לא שייך לגבי זה לשון "התיירו", דהרי את המעשה כבר עשה, רק שלא עבר על איסור.

בנוסף יש להעיר מה הנפק"מ בדין זה, שהוצרכה המשנה לומר שפטור בו, שהרי בכל מקום מעשה העבירה על הנדר כבר נעשה. בשלמא ע"פ הר"ן שהמשנה עוסקת בתנאי, א"כ נפק"מ דלא אסור בכיכר עצמה, אך אליבא דהרמב"ם מה הנפק"מ.

אמנם, ניתן לומר דנפק"מ בכך האם יש מעילה בקונמות, ובעיקרון צריך להביא קרבן מעילה, באם עבר על נדר זה אינו צריך להביא קרבן מעילה.

אך עפ"י הרמב"ם והריטב"א לכאוי א"ש טפי מה שהקשה התוס' בסוגיין מדברי הסוגיא (יד:). דהקשו תוס' (ד"ה נדרי שגגות), דלפי מה שאמרה המשנה ששוגג בתנאי ג"כ נכלל בנדרי שגגות, קשה מדוע באומר קונם עיני בשינה היום אם אישן למחר שאסור לו לישן היום (בזמן איסור הנדר) שמא ישן למחר (בזמן התנאי). דהרי ממ"נ, במזיד ליכא למיחש שיעבור, ובשוגג בתנאי עולה ממשנתנו דפטור.

ותירצו תוס' דאה"נ, דמתוך שבתנאי לא מזדהר חיישינן שמא יעבור במזיד.

וע"פ דברי הריטב"א מיושבת קושייתו, שהרי אפילו בשוגג בתנאי חייב אם עבר על נדרו, וע"כ ניתן להעמיד את הסוגיא שם בעבר בשוגג, ואעפ"כ יתחייב.

אכן הריטב"א עצמו פירש בסוגיא שם שחיישינן שמא תאנסנו שינה¹⁰, ועפ"י א"ש.

ובאופן נוסף ניתן לתרץ את שאלת תוס', עפ"י הר"ם בשטמ"ק¹¹ שיש לחלק בין מקרה בו 'תחילת הנדר' הייתה במזיד, כמקרה בגמ' לעיל (יד:), ששם שגגה במעשה השני אע"פ שהוא התנאי לא תועיל לפוטרו, לבין מקרה בו תחילת הנדר נעשתה בשוגג, דהיינו המקרה של משנתנו שאכל ושתה בשוגג, וע"כ התיירו חכמים.

ודייק את הדבר בלשון הר"ן (ד"ה מתני') שכתב:

"דכיון דנדרא באכילה קמייתא חייל, וההיא שעתא שוגג היה".

אמנם, לכאוי זוהי גופא שיטת רש"י בשבועות ע"פ הסבר הר"ן בדבריו לעיל, ויקשה מה שהקשינו בשיטת רש"י, אא"כ נבוא מצד הסברא של הגמירות דעת של הנודר, וכפשי"כ לעיל ליישב דעת רש"י.

ב. סיבת הפטור בנדרי שגגות

⁸ וע"י מה שדנו בזה האחרונים בסוגיא לעיל יד: - טו.

⁹ וע"י בר"ן לקמן (פ: ד"ה אלא) שכתב לגבי היכא שעדיין לא קיים התנאי: "דאע"פ שלא חל הנדר לגמרי, מיפר... וכו'".

¹⁰ ועי"ש מה שדנו האחרונים בדבריו, ע"י הפלאות נדרים, ועוד.

¹¹ וכדעתו ר"ל השלמ"נ בדעת הר"ן.

ובעצם פטור נדרי שגגות, נאמרו כמה הסברים ליסודם. לכאור', כבר בראשונים מצאנו ב' מישורים עקריים שיש לברר את היחס ביניהם:

הגמ' בשבועות (כו.) מביאה ברייתא: "ת"ר (לכל אשר יבטא) האדם בשבועה- פרט לאנוס", **ורש"י** מבאר את הלימוד, וז"ל: "שיהא אדם בשעת שבועה שיהא ליבו עליו"¹².

ומאידיך, סברא, דאדעתא דהכי לא נדר, ואין פיו וליבו שווין.

וצ"ב מהו הצורך בפס' ומה הוסיף הפסוק ע"ג הסברא. ונחدد יותר את השאלה: הרי גבי קניינים מצינו דהיכא דאיכא אומדנא דמוכח דאדעתא דהכי לא הקנה, הוי מק"ח טעות ובטל המכר, וא"כ מה הצורך בפס' מיוחד גבי שבועה למימר דהוי טעות.

הרא"ש ותוס' כתבו בביאור הטעם שהוי נדרי שגגות במקרה הראשון במשנה (נדר לשעבר), משום שלא היה ע"ד לנדור במקרה כזה כלל, ואין פיו וליבו שווין.

אמנם, במקרה השני כתב **הרא"ש**, וז"ל: "...וילפינן משבועות דבעינן שיהיה האדם בשבועה, בשעה שהשבועה חלה עליו יהא זכור את השבועה"¹³.

וצ"ב, מדוע ברישא נימק הרא"ש את דין המשנה משום שאין פיו וליבו שווין, ובסיפא לעניין תנאי נימק דבריו משום דין 'האדם בשבועה'.

וניתן לומר בדוחק, שכוונת הרא"ש היא להשמיענו שב' הטעמים עניין אחד הם, וע"כ ציין את שניהם. אך אכתי צ"ב, סוף כל סוף מהו הצורך בשניהם.

והנה, **הקרבן אורה** התקשה בלשון המשנה בריש פרקין (כ:) דאיתא התם: "ד' נדרים התירו חכמים" ובכללם גם נדרי שגגות, ואם נאמר שהיתר נדרי שגגות תלוי בפס' ולא מחמת סברא / אומדן דעת, כיצד שייכת לגבי זה לשון "התירו חכמים".

לפיכך ביאר, שהדרשה של 'האדם בשבועה' מתייחסת לעצם הנדר בלבד, ושם התחדש דין זה, אך לגבי התנאי לא נאמר הפסוק, וע"כ שם נזקקים לסברא של פיו וליבו שווין, וא"ש הלשון "התירו חכמים" לגבי התנאי של נדרי שגגות.

אולם, יש לציין שישב זה אתי שפיר לנוקטים בשיטת הר"ן, אך לרמב"ם וסיעתו שאין דין זה לגבי התנאי עדיין קשה דקדוק בלשון, וכמו"כ גם ע"פ הסבר זה אכתי תקשי מה הצורך בלימוד מיוחד בשונה מכה"ת. וכן בדברי הרא"ש הסבר זה לא א"ש, דהרי הרא"ש הביא לטעם של פיו וליבו שווין לגבי עצם הנדר, ובתנאי הביא את הדרשה מהפסוק, לכאורה בהיפוך מהקר"א הנ"ל. יסוד לדברי הקר"א יתכן וניתן למצוא בדברי **רש"י ובריטב"א** בשבועות (כו.) שכתבו דדרשה ד'האדם בשבועה' הינה לשעבר בלבד.

ואפשר לבאר הדבר, דלהבא לא שייך פטור זה, דשגגה בתנאי לא נכללת בדרשה מהפס', וכמש"כ הקר"א, ושגגה במעשה ס"ל לריטב"א בשבועות דחייב, בשונה מהריטב"א כאן, וכמו"ש לעיל, ומשו"ה פירשו שהלימוד הינו לשעבר בלבד¹⁴.

¹² **ובריטב"א** שם כתב: "דאדם משמע דליבו שלם בשבועה, פרט לאנוס דאנסייה ליביה".
¹³ וכן נראה ג"כ **מתוס'** שבועות (כו: ד"ה גמר) שאף בנדריים קיים פטור זה.

ולבאר דברי הרא"ש, נקדים בתחילה **מח' הר"ן והמהרי"ט** בסוגיין :

הנה, הראשונים והאחרונים דנו רבות ביחס בין נדרי טעות / שגגות לבין פתח, מדוע בנדרי שגגות לא בעי היתר חכם ואילו בהתרה ע"י פתח בעי חכם.

[יודועים דברי **המבי"ט** בתשובה (ח"א סו"ס צח, הובאו דבריו **במהרי"ט** ח"ב יו"ד סי' כו), שנקט שאכן מעיקר הדין גם בפתח אין צריך מדאו' בחכם, וכל הצורך בחכם הוא מדרבנן בלבד].

הר"ן בסוגיין (כה: ד"ה ובי"ה) על המשנה התקשה בדומה לכך: המשנה עסקה בחלקה השני בבי' מקרים. המקרה הראשון הוא באדם שהדיר את אשתו מתוך מחשבה שגנבה את כיסו או הכתה את בנו והתברר של עשתה זאת, מקרה זה נכלל בנדרי שגגות בתנאי שהאדם פירש בשעת הנדר את הסיבה שבגללה נודר ("קונם... שהכתה" וכו').

לעומת זאת, במקרה הבא במשנה מדובר באדם שראה אנשים אוכלים מתאנוי ואמר להם שאסורים תאנים אלו עליהם בקרבן, ולאחמ"כ ראה שאביו או אחיו ביניהם, מותר (לפחות לגבי האב והאח, עי"ש מה שנח' ב"ש ובי"ה) מטעם נדרי שגגות, אע"פ שלא פירש בשעת הנדר שנודר ע"ד זה שאינם קרוביו. וצ"ב מה החילוק בין המקרים. ולכאוי' היא היא השאלה מה ההבדל בין נדרי שגגות המותרים בלא כלום, ולבין נדרים רגילים שלא פירוש הוצרכו לחכם.

וביאר הר"ן, יש לחלק בין היכא דמוטעה בעיקר הנדר, וע"י כך חשיב שאין פיו וליבו שווין, והוי נדרי שגגות, להיכא שהטעות אינה בעיקר הנדר אלא הוא מוטעה בסיבת הנדר, אך מצד עיקר הנדר דעתו שלימה, ובעי היתר חכם:

במקרה הראשון הרי התכוון הוא להדיר את אשתו, ולכן בעיקר הנדר כוונתו שלימה, אלא דטעותו הייתה רק בסיבת הנדר, שחשב שגנבה וכדו'.

לעומת זאת במקרה השני, כלל לא התכוון להדיר את אביו ואת אחיו, וכאן טעותו היא בעיקר הנדר, וע"כ אין פיו וליבו שווין ובטל הנדר מאיליו.

והקשה עוד **המהרי"ט**, מדוע נזקק הר"ן לחילוק זה, הרי ניתן לחלק באופן פשוט בין המקרה השני שבו יש אומדנא, דמוכח לכאוי' דלא נדר אדעתא דהכי, לבין המקרה הראשון שלא מוכח שלא נדר אדעתא דהכי, דשמא התכוון להדיר את אשתו, ואם לא היה מפרש בשעת נדרו לא היינו יודעים זאת, וע"כ בעי פירוש ע"מ שיתבטל הנדר בלא חכם.

עוד הוסיף להקשות, שבמקח טעות לא מצינו חילוק בין טעות בעיקר לבין טעות שלא בעיקר, כחילוקו דהר"ן.

לפיכך נקט המהרי"ט שהחילוק (בין פתח לנדרי שגגות, וכנ"ל) הינו בין מקום שיש אומדנא דמוכח שם אי"צ חכם, לבין מקום שאין אומדנא דמוכח שם בעי היתר חכם.

ולבאר דברי הר"ן ניתן לומר בכמה אופנים: **הגר"ח** (עהש"ס, במהדו' החדשה קצט עמ' קיג) דן ביחס בין פתח לנדרי שגגות, ובתחילה רצה לחלק כדברי המהרי"ט הנ"ל.

¹⁴ אך עפ"ד מתקשה הקר"א בדברי הגמרא אצלנו ששאלה: "ה"ד שבועות שגגות דמתני", והביא הגמ' כתשובה את מעשה דר' כהנא ור' אסי, ולכאוי' קשה, דמעשה זה נלמד מ"האדם בשבועה" בשבועות (כו.) ועי"ש שמתרץ שהגמ' הביאה מעשה זה רק להשמיענו אפי' עונש אין ועי' **בריטב"א** בשבועות שם, כיצד משמע הכי ממעשה זה.

אך הקשה על כך, שהרי המקור לנדרי שגגות הוא מדין 'האדם בשבועה', ואם נאמר שכל יסוד החילוק נעוץ בדיני כה"ת כמק"ט, צ"ב מה הצורך בפסוק נוסף לפרשת נדרים.

וכתב הגר"ח שמוכח שאפילו היכא שאין אומדנא דמוכח, מ"מ שרי מטעם נדרי שגגות, וע"כ שהחילוק הוא האם פיו וליבו שווין לנדור או לאו, דהיכא שמדובר ב'טעות' בדבר חיצוני כפתח, הרי פיו וליבו שווין לנדור.

אך ביחס לאביו ואחיו, כמש"כ, אין פיו וליבו שווין (בעצם הנדר) לנדור כלל, ולכן אף היכא שאין אומדנא דמוכח אי אין פיו וליבו שווין והנדר מותר.

ולכאוי הם הם דברי הר"ן בסוגיין, ומובן הצורך בפס' בנוסף לסברא ש'אדעתא דהכי לא נדרי', שהועילה רק למקרה בו יש אומדנא דמוכח.

אמנם בדעת המהרי"ט צ"ב, מה הצורך בפסוק נוסף.

ואפשר לומר, שכל מה שמצאנו שאומדנא דמוכח שאדעתא דהכי לא נדר עוקר את המעשה היינו רק באומדנא בעצם המעשה, אך מהכ"ת שבאומדנא דמוכח בתנאי ג"כ עוקר למעשה [דהנה בשאר התורה טעות כגון זו בתנאי לא מועלת, דהרי האומר לאשתו ה"ז גיטך אם לא באתי ושכח לבא, ודאי לכאוי שהאשה מגורשת]. ולכך נצרכת דרשת הגמ' מ'האדם בשבועה', שבנדר אף באומדנא דמוכח לטעות בתנאי נעקר הנדר.

[אמנם, אחר העיון בדברי המהרי"ט לכאוי אין לומר כן בדעתו, מפני ששם (ח"ב סי' כז, ד"ה וגבי) בקושיותיו על הר"ן, כתב וז"ל:

"ועוד כל מידי דהוי טעות שחשב שגנבה ולא גנבה אדעתא דהכי לא נדר, דהכה"ג גבי ממון אמרינן קניין בטעות חוזר ואפי' בסתמא כההיא דרבי ענן בפרק חזקת וכהנהו גינאי דסופ"ק דגיטין...".

א"כ מפורש לכאוי שיטת המהרי"ט שאף טעות בסיבת הנדר הופכת את המקח למק"ט, וצ"ב.]

עפ"י לכאוי ניתן ליישב דברי הר"א ש' הנ"ל, דמש"כ הרא"ש ברישא היינו בטעות בעצם הנדר דשם אין צורך בפס' דזה יכול להילמד משאר כה"ת (דיני מק"ט וכו').

אך לגבי טעות בתנאי נזקק הרא"ש ללימוד של 'האדם בשבועה' מפני שבשאר התורה טעות בתנאי לא מבטלת את המעשה.

אמנם, בדעת הגר"ח שלא פירש כן, יתכן ואזיל לשיטתיה בגדרי תנאים. דידוע מה שחידשו האחרונים לחלק בין גדרי תנאים דנדריים לגדרי תנאים דכה"ת,¹⁵ וכתב ר' נחום שכמו שאדם יכול לאסור ע"ע חפץ לזמן מסויים בלבד, ה"נ כאשר אוסר ע"ע את החפץ במצב מסויים (התנאי שהתנה) זהו עצם הנדר.

ויתכן עפ"י לומר, שהואיל והתנאי בנדריים הוא חלק מהנדר, ע"כ אע"פ שבשאר התורה יתכן ודיני טעות אינם אמורים לגביו, מ"מ בנדר ייכלל גם התנאי בדיני הטעות.

אולם, הרא"ש סבר דעניין התנאי הוא שאינו נכלל בעצם המעשה אלא הוא מילתא אחריתא, ע"כ הוצרך הרא"ש לדין 'האדם בשבועה' לביטול הנדר ע"י שגגה בתנאי.¹⁶

¹⁵ עי' בס' הזכרון ברית אברהם (עמ' תקעז), בשיעורי ר' נחום בשם הגר"ח.

¹⁶ יש לסייע לכך בדעת הרא"ש, ממש"כ שו"ת הרא"ש (כלל מו), שאף לאחר עשיית המעשה יש בכוח האדם לבטל את התנאי, דבר המוכיח מש"כ בדעתו שתנאי הרי הוא מילתא אחרית.

ובאופ"א ניתן ליישב דברי הר"ן, ולומר שיש צורך בלימוד מיוחד לנדרים, הואיל והייתה הו"א שדיני טעות לא יאמרו בהם.

ר' שמואל (חידושי הגרש"ר ג, ד) הביא בשם **הגרש"ש** (שער"י ה, כא) שחידש ששונה חלות הנדר משאר חלויות התורה: שבשאר חלויות התורה פועל האדם את החלות ע"י דעתו, אך בנדרים שענינם הוא החלת איסור בחפץ אזי אין בכוחו של האדם להחיל את חלות האיסור¹⁷, אלא שדין התורה הוא שהחלות נפעל (ע"י התורה, דהתורה אוסרת את החפץ) במקום בו מגלה האדם דעתו (ואומר) שהחפץ ייאסר¹⁸.

ועפ"י? מבואר, שלולא הלימוד מדין 'האדם בשבועה' לא היה מועיל דין טעות בנדרים אפילו היכא דאיכא אומדנא דמוכח, בשונה משאר התורה, מפני שאין דעתו מחילה את החלות, אלא לאחר שבדעתו לנדור מחילה עליו התורה ממילא, וע"כ מה בכך שטעה הרי חל הנדר מאיליו, ומשו"ה נצרכה הדרשה של 'האדם בשבועה'¹⁹.

וע"כ חילק הר"ן בין טעות בעיקר הנדר לטעות בסיבת הנדר, שדווקא בטעות בעיקר הנדר קיים הדין שהתחדש (על אף שהדעת לא פועלת) של 'האדם בשבועה', אך שלא בעיקר הנדר לא קיים דין זה (ואין מקום לחלק לכאן) בין היכא דאיכא אומדנא דמוכח להיכא דליתא, דבלא"ה אין דעתו מחילה.

ובגרנ"ט (סי' נו) כתב ליישב דברי הר"ן כך: דבמקח כקניין נדרש האדם לגלות את דעתו באם יש לו סיבה מיוחדת המביאתו למכור את נכסיו, לעומת זאת בנדרים אין צריך להוציא בשפתו²⁰. והביאור בכך הוא: שמקח נוגע למוכר ולאדם אחר, וע"כ כדי ששניהם יהיו מודעים לסיבות המקח ותנאיו צריך לפרש בשפתו, ודברים שבלב לא הוו דברים, אך בנדר הנוגע לו עצמו בלבד אין צריך שאחרים ידעו מכך, וע"כ סגי בדברים שבלב²¹.

והביא הגרנ"ט ב' ראיות לדבריו:

א. הנודר מפת סתם ואח"כ פירש שהתכוון לפת חיטין אסור בפת חיטין בלבד. לעומת זאת במקח וממכר המוכר פת סתם ואח"כ אמר שהתכוון לפת חיטין לא יועיל הדבר, דהוי דשב"ל, והביאור לחילוק זה הינו כמש"כ.

¹⁷ ע"פ יסוד זה ניתן לבאר את מש"כ **הריטב"א** בסוגיא דנדרין אונסין (כו,א) שפטור נדרי אונסין (שפטור אפי' באונס ממונו) בנודר / נשבע לעשות, שאז חלות שבועתו הינה רק בשעת המעשה, אך בנודר / נשבע שלא לעשות, שחלות שבועתו היא משעה ראשונה וכדי לעבור על שבועתו צריך מעשה בידיים, דינו כשאר איסורי תורה דמותו רק באונס של סכנת גופו.

והנה בממונות וקדושים (ע"י **תוס'** ד"ה אדעתא ב"ק קי:) אין הדין כן, אלא דאפילו אונס שלאחר חלות המקח / הקדושין מספיק כדי לבטלם. וביאור החילוק הוא לכאן כך, דבממונות וקדושים דעת האדם היא הפועלת את החלות, וע"כ אף באונס שאירע לאחר החלות הואיל וסו"ס אין דעתו של האדם על חלות מעשה זה בטל המקח / הקדושין. לעומת נדרים דאין דעתו של האדם פועלת אלא התורה מחילה במקום שיש את דעת ורצון האדם. ע"כ בעיני לדעת האדם בשעת החלות בלבד ואף אם יחזור בו לאחמ"כ לא יועיל. אמנם באירע אונס קודם חלות הנדר, כאן נאמר הדין של 'האדם בשבועה' שדורש את דעתו של האדם בשעת החלות, וע"כ לא חל הנדר. וע"י באופ"א קצת **בברכ"ש** סי' יד סק"א.

¹⁸ והביא ל' **השער"י**: "שכן הוא רצון התורה להזהיר ולאסור מה שהבעלים אמרו ורצו לאסור".

¹⁹ וע"י **בתיבות** סי' נה סק"א.

²⁰ וכדומה לזה קצת כתב ג"כ **החת"ס** לעיל כג, באומר כל נדר שאני עתיד לידור וכו' אין מצי למימר בחשאי, עיי"ש שכתב: "אבל הכא (בשונה ממקח וממכר) שאינו נוגע אלא לעצמו והוא יודע שהוציא כן בשפתו ואוניו שמעו מה לו עם אחרים שלא שמעו... וכו'. אמנם כתב שם שב"ד (כל עוד לא הוכחה דעתו) יכולים לכפותו לקיים נדרו כל עוד לא הוציא בשפתו, אך מותר לו להטעותם שהתחרט וכדו' שהרי יודע הוא שהוציא בשפתו. אמנם אין הדבר דומה כ"כ דהרי שם הוציא בשפתו וכל החסרון הוא בנאמנות, וע"כ אמר **החת"ס** שחסרון כזה לא קיים בנדרים הואיל ונדרים הינם בין האדם לעצמו, אמנם בלא הוציא כלל בפיו, בזה לא עסק **החת"ס**.

²¹ ונראה, שכל מש"כ היינו שאף לסוברים דבכה"ת דברים שבלב שאינם סותרים את הפה לא הוו דברים, מ"מ בנדרים הואיל ונוגע הדבר לעצמו בלבד, הוו דברים.

אך ודאי שבמקום בו סותרים הדשב"ל את פיו לא הוו דברים אף בנדרים מפני שפירש להדיא לא כך. ולכאן, מעצם ראייתו של הגרנ"ט ג"כ מוכח שהוכיח, כפי שיחבאר בסמוך, מאמר פת סתם ופירש לאחמ"כ פת חיטין, שם לכאן אין הלב סותר את הפה.

לכאן ודאי שאין כוונתו שדברים שבלב מועילים בנדרים לחלוטין, דהרי מפורש לכאן בגמ' ובראשונים שקיים חסרון כזה בנדרים, ע"י בסוגיא דנדרין אונסין (כו). שנוקק הרא"ש בביאור המשנה לדשב"ל דמוכח, וכן **מהרשב"א** בקדושין (ג).

ב. מדברי **הרא"ש** בסוגיא דנדרי אונסין (כז.): דהנה נח' אמוראים באדם שביקש מבי"ד זמן להביא ראיות לטענותיו והואיל וחששו בי"ד שישמט מהם דרשו ממנו שיתפס זכויותיו (דהיינו שטרי חוב שחייבים לו) בידם, והתנה שאם לא יבוא מכאן ועד זמן מסוים יבטלו זכויותיו, ונאנס ולא הגיע. דעת ר' הונא שבטלו זכויותיו, ורבא פליג עליה וס"ל שאונס רחמנא פטריה. אחת מראיותיו של רבא היא מהמשנה של נדרי אונסין ששם מוכח דהואיל ונאנס שרי ליה נדריה, והגמ' לא מביאה את תשובת ר' הונא לשאלה זו, וצ"ב מה ישיב עליה ר"ה.

וכתב שם **הרא"ש** (ד"ה הר"י), וז"ל:

"ור"ה סובר ואי דבנדר בעינן דפיו ולבו שווין ולא היה בדעתו לידור אם יעכבנו אונס, אבל בממון לא אזלינן בתר מחשבת ליבו אי לא אתני בפירוש בלא עכבת אונס, אין אונס מבטל את התנאי".

לכאור' מפורש בדבריו שחלוקים נדרים משאר התורה לעניין דברים שבלב.

ובדעת רבא שנח' על ר"ה ניתן לבאר (וכ"כ **המחנ"א** שבועות סי' יב, עיי"ש), שיש לחלק בין מדיר את עצמו למדיר את חברו: כאשר מדיר את עצמו דברים שבלב יועילו, וכדלעיל, וכאשר מדיר את חברו, חברו צריך להיות מודע לנדר וע"כ דשב"ל לא יועילו.

אמנם, בדעת ר"ה שלא נקט כן נראה לומר בפשטות שיש לחלק בין נדרים, שבהם רק המדיר פועל את החלות וע"כ אין צורך בדעתו של המודר, לבין ממונות שיש צורך בדעת הלוקח אם נאמר ששניהם פועלים את הקניין.²²

ואף בלא זה, ניתן לחלק בפשטות שבמקח וממכר ע"מ שיתנהל מקח תקין צריכים להיות ב' הצדדים מודעים לכל הפרטים והתנאים שבמקח וממילא בסיבות המביאות לו, לעומת זאת בנדרים סיבת הנדר והגורמים לו אינם צריכים לעניין את המודר, אלא רק מה שהוא בפועל אסור מנכסי חברו (אמנם עפ"ז צ"ב קצת עת רבא).

ע"פ יסוד זה של הגרנ"ט מיושבת לכאור' קושיית המהרי"ט דלעיל, מפני שכל המקום לחלק בין אומדנא דמוכח לבין אומדנא דלא מוכח, היינו במקום שדברים שבלב אינם מועילים, וע"כ יש צורך בהוכחה, אך אי נימא דדשב"ל מועילים בנדרים ממילא אין מקום לחילוק זה.

אמנם, ע"פ זה צ"ב מדוע במקרה בהמשך המשנה: "קונם אשתי שגנבה את כסי" דהוצרך לפרש בפיו את סיבת נדרו כדי שייכלל הדבר בנדרי שגגות.

חידש הגרנ"ט שבנדר אם התכוון לנדור אע"פ שסיבת הנדר הייתה טעות חל הנדר הואיל ובעצם הנדר הייתה כוונתו לידור [והוכיח דבריו מסוגיא דנודרין להרגין שיש מן הראשונים (**ריטב"א** ועוד) שס"ל שהנודר לאנסין והתכוון בליבו יום א' צריך לנהוג באיסור יום זה, וצ"ב מדוע הרי בממונות במצב כזה נשאר החפץ ברשותו, ומוכח כפשי"כ²³.

אך כאשר מפרש האדם בפיו בשעת הנדר, שם קיים היתר מיוחד של נדר שפתחו עמו, ובמקרה כזה מתבטל הנדר מאיליו.

²² ע"י מה שחקרו בזה האחרונים (מי פועל את מעשה"ק) **שער"י** (ז, יב) **אבהא"ז** (שכנים ב, י) ועוד.
²³ ואפשר להמתיק דין זה ע"פ מש"כ לעיל בשם **הגרש"ש** שבנדרים אין האדם פועל אלא רק צריך לדעתו בשעת הנדר (ובעצם הנדר), וע"כ לא יועיל מה שאנוס שלא בעצם הנדר.

הנה, הזכרנו לעיל את דברי המבי"ט שהקשה מהו החילוק בין נדרי שגגות לנדרים הניתרים ע"י פתח שבהם יש צורך בחכם. (ובעקבות זה חידש שמדאורי א"צ בחכם, עיי"ש).

וע"פ מהלך זה, שכל הנודר בכוונה לנדור חל הנדר, לכאורי מיושבת קושיית המבי"ט, דהרי בנדר המותר ע"י פתח, בשעת הנדר כוונתו הייתה שלימה, וע"כ אע"פ שמתברר שטעה מסיבה חיצונית כ"ש בעי היתר חכם²⁴.

²⁴ **בדעת הר"ן** אי פליג על המבי"ט או לא, ע"י במבי"ט עצמו שרצה לדייק מדברי **הר"ן** (כא:), שנקט ל' טעות וכו' שס"ל כוונתה (עיי"ש בשאר ראיותיו). אמנם ע"פ מש"כ לכאורי הר"ן פליג ע"ז. וע"י עור **באורי"ש** (נזירות ג, יד) שדייק **מהר"ן** (עה:), שפליג על המבי"ט.